

تأثیر فضای مجازی بر آسیب‌های اجتماعی

نگین علی اکبری^۱، زینب نصیری زرنندی^۲

۱- کارشناس علوم تربیتی، آموزگار شاغل منطقه ی افشار استان زنجان، کدپرسنلی ۱۲۹۵۲۰۸۲

۲- کارشناس علوم تربیتی، آموزگار شاغل منطقه ی افشار استان زنجان، کدپرسنلی ۱۲۹۵۲۴۳۸

چکیده

ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی به وجود آورده است بسیاری از کارکردهای خانوادگی و اجتماعی را متحول کرده است. فضای مجازی می‌تواند در جهت مثبت و منفی به کار گرفته شود. اما این فضا به دلیل محبوبیت در بین نوجوانان و جوانان از اهمیت خاصی برخوردار است و آسیب‌های ناشی از آن گریبانگیر این قشر و به طور کلی جامعه و خانواده‌ها شده است. مقاله حاضر به بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از فضای مجازی و راهکارهای پیشگیری از آن پرداخته است. روش گردآوری اطلاعات در این مقاله کتابخانه‌ای می باشد. نتیجه نشان از محبوبیت فضای مجازی به خصوص در بین نوجوانان و جوانان دارد و به دلیل گسترش و نفوذ روزافزون استفاده از این فضا در تعاملات اجتماعی، تولید محتوا، زمینه‌های شغلی و اطلاعاتی و ... نمی توان تأثیر این ابزار را در خانواده و اجتماع نادیده گرفت چرا که موجب ایجاد تغییراتی در نوع ارتباطات و هویت فرد و ساختار خانواده و ... شده است و ناگزیر از پذیرش آن هستیم. مطمئناً ارائه راهکارهای پیشگیرانه در این زمینه موجب فرهنگ‌سازی مناسب در جامعه شده و موجبات ایجاد بستر مناسب برای استفاده از این ابزار می‌شود. از جمله راه کارها برای پیشگیری از این آسیب‌ها؛ تمرکز بر شناخت و برطرف کردن مشکلات نوجوان و جوانان، مقابله با ایجاد و نشر شایعه های برانداز، قانونمند کردن مقابله با جرائم سایبر، توسعه شبکه‌های اجتماعی مجازی بومی و آموزش و آگاه سازی خانواده‌ها، مراقبت و کنترل والدین، اولیای مدرسه و دوستان و همسالان می باشد. هم چنین آگاه سازی مردم از طریق رسانه‌های مختلف به خصوص تلویزیون در کاهش آسیب‌های ناشی از این فضا نقش دارند.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، آسیب های اجتماعی، نوجوانان و جوانان، پیشگیری و راهکار

۱. مقدمه

یک فرد با روابط اجتماعی خوب منافع زیادی بدست می آورد. زیرا رفتار چنین فردی سبب می شود که اطرافیان او را به سمت موفقیت سوق دهند. او اعتماد و پشتیبانی افراد را به راحتی بدست می آورد. چنین فردی نه تنها از حمایت اطرافیان برخوردار است، بلکه خود حامی دیگران است و این چرخه ادامه پیدا می کند. او می تواند با حمایت افراد مختلف در اجتماع کارهای زیادی انجام دهد. زیرا می داند چگونه پتانسیل ارتباطات اجتماعی خود را بالا ببرد.

با این توصیفات افرادی مدام در حال جستجوی راه های بیشتر برای اجتماعی تر شدن و کسب محبوبیت و قدرت در اجتماع هستند و در عین حال افرادی دیگر در جهت ایجاد و ارائه فضاهایی برای ارتباطات بیشتر بین انسان ها و به دست آوردن سود از این طریق می باشند، به طوری که این ارتباطات با مرز و مکان و زمان محدود نباشند. فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارند، توانسته اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. اینترنت و سایت های اینترنتی، مرزها و تعاملات گذشته را شکسته و این امکان را به کاربران داده است تا با ورود به دنیای مجازی، بدون هیچ محدودیتی به ایجاد ارتباط با یکدیگر و تبادل اطلاعات بپردازند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. امروزه روش های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است و گوشی های هوشمند به عنوان یکی از وسایل قابل حمل و در دسترس، دسترسی به اینترنت را افزایش داده است. پست الکترونیک، پیام های کوتاه، چت روم ها، وب پایگاه ها و بازی ها، روش هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می کنند؛ دسترسی آسان و بدون دردسر، سهولت ارتباط، جستجوی پنهان، ارتباط با افراد مختلف و هویت پنهان، همه ویژگی های منحصر به فردی است که افراد گوناگون را به استفاده هر چه بیشتر از این رسانه سوق می دهد. ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی بوجود آمده است، بسیاری از کارکردهای خانواده ها و جوامع را دچار اختلال و تحولاتی کرده است. تحولاتی که خود منشأ بروز دگرگونی های عمیق و اساسی در نوع روابط و ارزش ها می باشد. از زمانی که اینترنت وارد فضای زندگی انسان شده تا به امروز، علی رغم تمام محاسن و مزایای آن، یکسری دغدغه ها و نگرانی هایی را بر خانواده ها و جوامع تحمیل نموده است. موضوعی که در تمام جوامع موضوعیت داشته و محدود به جامعه و یا اقلیتی خاص نمی شود. به دلیل ویژگی های خاص فضای مجازی و نو بودن این پدیده، بسیاری از والدین، مربیان و مسئولین فرصت، امکان و یا توان کافی برای شناخت دقیق این فضا و کاربردهای آن را به دست نیاورده اند و عدم آشنایی مناسب آنها با این فضا و در مقابل استفاده روزمره نوجوانان و جوانان و حتی کودکان از این فضا باعث شده است که یک فضای محرمانه و خصوصی برایشان ایجاد شود و آنها بدون دغدغه و بدون احساس وجود ناظر بیرونی به سایت های مختلف در این فضا دسترسی یافته و همچنین به دلیل ویژگی های سنی و شخصیتی و کنجکاوای های خود متأثر از فضاهای ناسالم موجود در اینترنت گردند. در این مقاله نگارنده به بررسی آسیب های اجتماعی از طریق فضای مجازی پرداخته و راهکارهایی جهت مقابله و کاهش تهدیدات اینترنتی در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و ... ارائه می دهد.

۱. فضای مجازی (شبکه های اجتماعی مجازی)

فضای مجازی «فضایی تئوری است که ارتباطات کامپیوتری در آن رخ می دهد.» این واژه در دهه ۱۹۸۰ وارد ادبیات علمی - تخیلی شد و شاغلان در زمینه کامپیوتر و علاقه مندان به سرعت آن را به کار بردند و در دهه ۱۹۹۰ رایج شد. در این دوره، استفاده از اینترنت، شبکه و مخابرات دیجیتال سریعاً در حال رشد بود و لفظ «فضای مجازی» می توانست بسیاری از ایده ها و پدیده های نوظهور را نمایندگی کند؛ که بصورت مستقیم و غیر مستقیم نمایندگی می کند.

با این که نباید فضای مجازی را با اینترنت اشتباه گرفت، از این لفظ غالباً در اشاره به اشیا و شخصیت‌هایی که تا حد زیادی در خود شبکه مخابراتی وجود دارد به کار می‌رود. بر اساس این تعبیر، اتفاقاتی که در اینترنت رخ می‌دهد در «فضای مجازی» به وقوع می‌پیوندند نه جاهایی که شرکت کنندگان یا سرورها به طور فیزیکی واقع شده‌اند.

اصطلاح شبکه‌های اجتماعی را برای نخستین بار چی‌ای‌بارنز در سال ۱۹۵۴ طرح کرد و از آن پس به سرعت به شیوه‌ای کلیدی در تحقیقات و مطالعات بدل گشت. در تئوری شبکه اجتماعی سنتی، یک شبکه اجتماعی به این صورت تعریف می‌شود که یک مجموعه‌ای از نهادهای اجتماعی که شامل مردم و سازمان‌ها که به وسیله مجموعه‌ای از روابط معنی‌دار اجتماعی به هم متصل‌اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزش‌ها تعامل دارند. شکل سنتی خدمت شبکه اجتماعی بر انواع روابط هم‌چون دوستی‌ها و روابط چهره به چهره متمرکز است اما خدمات شبکه اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی آنلاین و ارتباطات کامپیوتر واسط متمرکز است.

شبکه‌های اجتماعی اینترنتی پایگاه یا مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی فراهم می‌آورد تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت‌ها را با آنان سهیم شوند. یک شبکه اجتماعی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورد که توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند، یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار کنند، منابع خود را با آن‌ها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند (بوید و الیسون، ۲۰۰۷: ۲۱۲). به طور کلی در تعریف شبکه‌های اجتماعی می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی سایت‌هایی هستند که از یک سایت ساده مانند موتور جستجوگر با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. در واقع شبکه‌های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده‌اند. به طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه این‌ها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می‌آورد) برقراری ارتباط تسهیل می‌گردد. کاربران می‌توانند پروفایل‌های دیگران را ببینند و از طریق برنامه‌های کاربردی مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (پمیک و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۲۸).

۲. فضای مجازی در ایران

• ۵۳ درصد ایرانیها عضو یکی از شبکه‌های اجتماعی

آمارهای غیررسمی از ضریب نفوذ ۸۰ درصدی اینترنت در کشور حکایت دارد و این در حالی است که متوسط استفاده از اینترنت در دنیا ۴۶ درصد است. در همین حال این آمارها از وجود ۴۰ میلیون گوشی هوشمند در کشور حکایت دارد. ۵۳ درصد مردم ایران حداقل عضو یک شبکه اجتماعی هستند و ۷۲ درصد جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال در این شبکه‌های اجتماعی عضویت دارند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که به صورت میانگین ایرانیها ۵ تا ۹ ساعت در روز در شبکه‌های اجتماعی حضور دارند و میانگین این حضور در دنیا ۱۶ ساعت در ماه است. پیش بینی می‌شود تا ۴ سال دیگر، میانگین حضور در شبکه‌های اجتماعی در دنیا به ۱۲۰ ساعت در ماه رشد پیدا کند.

• ۱۴ میلیارد ساعت صرف بازی می شود

۲۰ میلیون کاربر گیم در کشور وجود دارد، سالانه بالغ بر ۱۴٫۶ میلیارد ساعت صرف بازی های رایانه ای و موبایل در ایران می شود. هم اکنون وبگاههای پربازدید در ایران، متعلق به وبگاههایی است که در داخل ایران، میزبانی می شود و بعد از وب سرورهای ایرانی، سایتهای ایرانی که در آمریکا میزبانی می شوند در رده دوم قرار دارند.

• علاقه ایرانی ها به جستجوی «خبر» در فضای مجازی

کاربران ایرانی به ترتیب از وبگاههای ارائه کننده خبر، تبلیغات، بازی و نرم افزار، شبکه های اجتماعی و محتوای آموزشی، استقبال می کنند. این آمار نشان می دهد مردم به سمت فرهنگی شدن و ارتقای سواد رسانه ای در حال حرکت هستند و بررسی منابع داده ای از پرمخاطب ترین محتوای دیجیتال نیز نشان می دهد که علاوه بر استفاده از گوگل و یوتیوب، ایرانیها بیشترین عضویت را در شبکه های اجتماعی تخصصی دارند.

• ایرانی ها بیشترین مخاطبان «لینکدین»

کاربران ایرانی بیشترین عضویت را در شبکه اجتماعی لینکدین در میان کشورهای منطقه دارند و این نشان از آن دارد که کاربران ایرانی به دنبال تخصص هستند. در همین حال بیشترین رجوع به نرم افزارهای کاربردی و نقشه در میان سرویس های خارجی، از علاقه آنها به محتوای فرهنگی حکایت دارد. (موسویان، مرتضی، ۱۳۹۵)

۳. آسیب های اجتماعی فضای مجازی

در حال حاضر ۵۰ درصد فضای رسانه ای را فضای مجازی تشکیل می دهد، فضای مجازی ابزار تکنولوژی و رسانه ای نو و جدیدی است و از آن جهت باعث دغدغه شده که این ابزار رفتار و مناسبت های اجتماعی را تغییر داده است. ضریب نفوذ اینترنت گوشی های همراه در کشور ۶۲ درصد است، در حالی که میانگین جهانی آن ۴۷ درصد است که نشان می دهد در این زمینه از کشورهای در حال توسعه نیز پیشی گرفته ایم.

با توجه به اینکه بیشترین کاربران فضای مجازی نوجوانان و جوانان می باشند که قشر پویا و سازنده جامعه می باشند و نیز کمبود امکانات و عدم برنامه ریزی مناسب برای اوقات فراغت و مناسبت های اجتماعی نوجوانان و جوانان در جامعه ما، حضور کاربران در فضای مجازی و استفاده از این فضا به سرعت در حال گسترش است. از دغدغه های موجود در حوزه اجتماعی فضای مجازی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

• تاثیر فضای مجازی در نارضایتی های خانوادگی

یکی از بزرگترین مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا می باشند ضعف بنیاد خانواده است. از آنجایی که مشکلات خانواده ها به صورت ناهنجاری های اجتماعی بروز می کند خانواده و سلامت آن از اهمیت فوق العاده ای برخوردار می باشد. آماده کردن فرزندان برای پذیرش مسئولیت های اجتماعی یکی از وظایف مهم و اساسی خانواده ها به شمار می رود. جوانان باید بتوانند به خصوص برای زندگی های مشترک آماده شوند و سعی نمایند روابط خود را با پیرامون شان در حد متعارف و قابل قبولی تنظیم نمایند.

صرف نظر از آمار و ارقام بالا و روز افزونی که در مسایلی مانند بالا رفتن سن ازدواج، طلاق، فرار از منزل، فحشا و سایر مسایل خانوادگی وجود دارد، سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی ها از زندگی خانوادگی است که باعث ناکامی ها و شکست های

بزرگی در زندگی جوانان شده است. اینها نشان از مشکلات عمیقی در سطح خانواده دارد که به نوعی باید ریشه یابی و درمان شوند. یکی از زمینه‌های اصلی در بروز مشکلات خانوادگی و اصولاً نارضایتی از زندگی مشترک، فضای مجازی است که تحت تأثیر تولیدات رسانه ای بوجود آمده و باعث آن گردیده تا سطح توقع و ارضاء از زندگی های مشترک را به خصوص در میان نسل جوان بالا ببرد. تحت تأثیر این فضا آنچه جوان باید از زندگی مشترک انتظار داشته باشد به نوعی تحریف می‌شود. لذت و صمیمیتی که از برنامه ها و محتویات رسانه ها مانند فیلم ها و سریال ها در اذهان جوانان نقش می بندد تا حد بسیار زیادی در زندگی طبیعی قابل دست یابی نخواهند بود و این می‌تواند تبعات زیانباری برای آینده جوانان به همراه داشته باشد.

• اعتیاد به اینترنت

یکی از آسیب‌های اینترنت، اعتیاد به آن است به طوری که ۴۷٪ میان ۴۷ میلیون استفاده کننده از اینترنت در امریکا ۲ تا ۵ میلیون دچار اعتیاد اینترنتی شده اند و با معضلات زیادی گریبان گیر هستند" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۵۸). در جامعه ما نیز با گسترش روزافزون اینترنت شاهد این مسئله هستیم. نتیجه تحقیقات انجام شده در کشور نشان می دهد که "بیشترین استفاده کنندگان از اینترنت نوجوانان و جوانان هستند.

اعتیاد به اینترنت می‌تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت یک ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. متأسفانه ما شاهد این پدیده در میان جوانان هستیم، به طوری که برخی از جوانان، شب ها را تا صبح با اینترنت می گذرانند و تمام صبح را خواب هستند و این مسئله آغازگر آسیب‌های متعدد دیگر نیز می‌شود. از جمله این آسیب‌ها می توان به آسیب‌های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد.

• بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت

عناصر سه گانه هویت، یعنی: شخص، فرهنگ و جامعه، هر یک در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا می‌کنند. هویت شخصی، ویژگی بی‌همتای فرد را تشکیل می‌دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه‌ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از ایشان است. و در نهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه‌های آن، از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آن جا که فضای سایبری، صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت‌های متنوع، نقش‌ها و سبک‌های زندگی قرار می دهد، خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر بیش از آن که هویت ظاهری فرد مطرح گردد، درون مایه‌های افراد بروز می‌کند. هر کس در صدد بیان اندیشه‌ها و علاقه مندی‌های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت‌های چندگانه و رشد و استحکام آن می‌گردد. جوانان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می‌گیرد، این خطر پر رنگ تر می‌شود.

با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی از جمله اینترنت در اختیار جوانان می‌گذارند، آنان دائماً با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می آفریند، یعنی "اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت های متنوع نقش ها و سبک های زندگی، قرار می دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

واقعیت این است که از نظر صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، شکل گیری هویت افراد تحت تأثیر منابع گوناگونی است. عمده ترین این منابع خانواده، رسانه‌های گروهی، مدرسه و گروه همسالان است. "از این میان رسانه‌های گروهی با توجه به گستره نفوذ و فراگیری آن اهمیت ویژه ای یافته اند. گسترش تلویزیون های ماهواره ای موجب شده است شکل گیری نظام شخصی و هویت افراد تحت تأثیر عوامل متعدد و گاه متعارض قرار گیرد" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

- تعارض ارزشها

تغییرات تکنولوژیکی ارزشها و هنجارهای اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار داده است. یکی از چالش های فرا روی فرهنگ ها برخورد با این پدیده است. چون اساساً ورود اینترنت همراه با ارزشهای غربی، چالش های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است. از آنجایی که برخی از عناصر موجود در این پدیده مغایر با فرهنگ خودی (ارزشهای اسلامی-ایرانی) است، پس می توان گفت اینترنت می تواند آسیب های زیادی را به همراه داشته باشد. مثلاً ورود اینترنت در حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده ها می شود. در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان از اینترنت موجب کاهش ارزش های خانواده شده است (زنجانی زاده، ۱۳۸۴).

- گسترش ارتباطات نامتعارف میان جوانان

اینترنت به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه، در زمینه های غیراخلاقی بسیار مورد توجه قرار گرفته، تا جایی که اینترنت موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع می شود.

- شکاف نسل ها

اینترنت شکاف میان نسل ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم علاقمند به اینترنت نیز آشکار شده، به گونه ای که هیچ یک زبان دیگری را نمی فهمند. امروزه با ورود وسایل و تکنولوژی های جدید به عرصه خانواده ها شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت های متمادی در کنار یکدیگر می نشینند، بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند. ما دیگر کمتر نشانه هایی از آن نوع خانواده هایی را داریم که والدین و فرزندان دور هم نشسته و درباره موضوعات مختلف خانوادگی و کاری با هم گفتگو کرده و نظرات همدیگر را راجع به موضوعات مختلف جویا شوند. در شرایط فعلی روابط موجود میان والدین و فرزندان به سردی گرائیده و دو نسل به دلیل داشتن تفاوت های اجتماعی و تجربه های زیسته مختلف زندگی را از دیدگاه خود نگرینسته و مطابق با بینش خود آن را تفسیر می کنند. نسل دپروز (والدین) احساس دانایی و با تجربگی می کند و نسل امروز (فرزندان) که خواهان تطابق با پیشرفت های روز است، در برابر آنها واکنش نشان می دهد و چون از پس منطق و نصیحت های ریشه دار و سرشار از تجربه آنها بر نمی آید به لجبازی روی می آورد (رحیمی، ۱۳۹۰: ۱۹).

امروزه سرعت تکنولوژی شکاف بین نسل فرزندان و والدینشان را بسط داده است. براساس اظهارات معاون سازمان بهزیستی کشور میزان گفتگو در بین اعضای خانواده در کشور تنها حدود ۳۰ دقیقه است که این می تواند آسیبزا باشد. فرزندان در مقایسه با والدین با وجود اینکه در یک فضای فرهنگی زندگی می کنند اطلاعات، گرایش ها و رفتارهای متفاوتی دارند، عوامل متعددی بر این پدیده تأثیرگذارند و این شکاف را روز به روز بیشتر می کنند. سرعت تحولات و بسط ارتباطات با جهان توسعه یافته، توجه بیشتر جوانان به برنامه های جهانی شدن فرهنگ، رسانه ها، گسترش روزافزون انجمن ها و کانون های غیر از کانون خانواده برای پیوستن و تعلق یافتن جوانان به آنها و غیره از آن جمله است (همان، ۱۹).

- سوء استفاده جنسی

در سال ۱۹۹۹ گردهمایی جهانی تحت عنوان "کارشناسی برای حمایت کودکان در برابر سوء استفاده جنسی از طریق اینترنت" برگزار گردید که منجر به صدور قطعنامه ای شد که در آن آمده است "هرچه اینترنت بیشتر توسعه پیدا کند، کودکان بیشتر در معرض محتویات خطرناک آن قرار خواهند گرفت. فعالیت های محرمانه مربوط به فحش های کودکان و پورنوگرافی که از طریق اینترنت مورد استفاده واقع می شود، اکنون از مسائل حاد به شمار می رود" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۳).

- انزوای اجتماعی

امروزه اینترنت در زندگی اجتماعی، جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت ها وقت خود را در سایت های اینترنتی می گذرانند بسیاری از ارزش های اجتماعی را زیر پا می نهند. چرا که فرد دیگر فعالیت های اجتماعی خود را کنار گذاشته و به فعالیت های فردی روی می آورد. "نتایج پژوهش شاندرز

نشان داد که استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از اینترنت کمتر استفاده می کنند، به طور قابل ملاحظه ای با والدین و دوستانشان ارتباط بیشتری دارند" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

بررسی محققان نشان می دهد شاید هیچگاه کاربران اینترنت از افسردگی و انزوای اجتماعی خود آگاه نباشند و در صورت آگاهی آنرا تایید نکنند اما ماهیت کار با اینترنت چنان است که فرد را در خود غرق می کند. پژوهش های انجام شده حاکی است دنیای اجتماعی در آینده دنیای منزوی باشد چرا که اینترنت با توجه به رشدی که دارد و جذابیت های کاذبی که برای نوجوانان ایجاد می کند آنها را به خود معتاد ساخته و جانشین والدین می شود.

۴. راهکارها

➤ اقدامات پیشگیرانه

در هر مسئله اجتماعی، پیشگیری بسیار مفید و مؤثرتر و کم هزینه تر از درمان است و همواره این موضوع دغدغه ی دانشمندان علوم اجتماعی و سیاست گزاران دستگاه های قضایی و نهادهای اجتماعی بوده است.

۱. سازمان های آموزش و پرورش، بهزیستی، نیروی انتظامی، قوه قضائیه، سازمان زندان ها، شهرداری ها، شوراهای محلی و بومی، سازمان امور جوانان و دیگر سازمانهای مربوط باید به منظور اجرای برنامه های عملی پیش گیرانه با هم به هماهنگی بیش تر و دقیق تر برسند.

۲. صداوسیما، رسانه های محلی و جمعی و سراسری می بایست با آگاهی دادن به خانواده ها، برای نظارت و کنترل بیشتر آنان بر فرزندان و گوشزد کردن میزان مجازات جرائم در صورت ارتکاب جرم توسط آنان، مقدمات پیشگیری را از نهاد خانواده، فرهنگ سازی نمایند. چه بسا خانواده هایی که با دانستن این موارد، فرزندان خود را از انحرافات بازداشته و کنترل بیشتری اعمال نمایند.

۳. نیروهای انتظامی در محل های جرم خیز با اتخاذ تدابیر امنیتی بیش تر و اقداماتی به منظور کمک به خانواده ها، بخصوص نوجوانان و جوانانی که در معرض آسیب قرار دارند، می تواند اثر قابل توجهی بر کاهش جرائم ایفا نماید.

۳. یکی دیگر از موارد قابل ملاحظه اطلاع رسانی شفاف رسانه های جمعی برای تشویق جوانان با اعلام تسهیلات و فرصت هایی که جامعه برای آنان قرار داده است می تواند زمینه های ارتکاب تخلف را در جوانان به میزان قابل ذکری کم نماید.

۴. نیروی پرتلاش پلیس در صورت تجهیز به ادوات لازم برای مقابله جدی با باندهای مخوف انواع گوناگون بزهکاری اجتماعی در جامعه از دیگر موارد مؤثر در حوزه کاهش آسیب های اجتماعی است.

۵. اقدامات امنیتی برای مراکز حساس تجاری، بانکی و....

➤ شناسایی مشکلات نوجوان و جوانان (راهکارها و انتظارات)

از آنجاکه، بیشترین آسیب های ارتکابی با زمینه های بحران ساز از سوی نوجوانان و یا جوانان ایجاد می شود، اهمیت ارائه ی راهکارهای احصاء شده، برای این عده از ضروریات طرح مسئله است. علاوه بر اقدامات پیش گیرانه فوق الذکر، شناخت مشکلات نوجوانان و جوانان با رویکرد خواسته های این قشر، امری لازم و ضروری است. در این ارتباط نکاتی را بیان می کنیم:

۱. شناخت نیازهای روحی، شخصیتی و روانی این دسته با تمرکز بر اثر و کیفیت ارضای این نیازها در شادابی و نشاط فرد؛

۲. توجه به وضعیت آموزشی و تحصیلی این گروه؛

۳. تمرکز بر این اصل که در سن نوجوانی و جوانی، احساسات بر عقل و اندیشه غلبه دارد لزوم توجه به مشکلات عاطفی از قبیل خودکم بینی یا خودبزرگ بینی، زودرنجی های عاطفی، افسردگی، خیال بافی، خوش بینی یا بدبینی، ترس و اضطراب ناشی از بیماری های روحی، پرخاشگری یا ظلم پذیری و ...؛

۴. توجه به مشکلات اخلاقی و رفتاری ناشی از تمایلات زودهنگام و فرهنگ سازی نشده ی جنسی، مانند مکاتبه و تماس های چشمی یا تلفنی با جنس مخالف و یا معاشرت های غیراخلاقی با جنس مخالف و موافق، حضور در میهمانی های امروزی تحت عناوین متفاوت پارتی، استمناء، دیدن فیلم های سکسی و فرار ناشی از فشارهای مدیریت نشده ی خانه و مدرسه، استعمال مشروبات الکلی و مواد مخدر و روان گردان و ..؛

تعدادی از نیازهای نوجوانان و جوانان جهت اقدامات پیشگیرانه:

۱. نیاز به وجود هویت فردی و خانوادگی و اجتماعی؛

۲. نیاز به آرامش و احترام؛

۳. نیاز به خانواده و تعلق به آن؛

۴. نیاز به محبت و عطف و واقعی؛

۵. نیاز به احساس امنیت روحی - روانی و جسمی؛

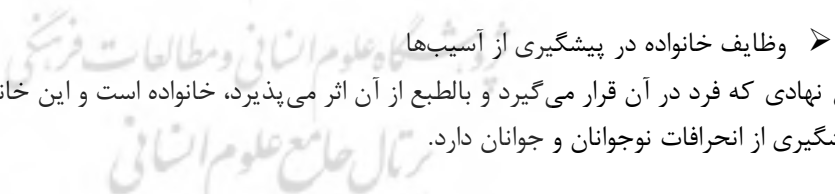
۶. نیاز به تشویق و تقدیر و البته رهبری و نصیحت؛

۷. نیاز به مشخص بودن هدف و غایت خاص زندگی با روشنگری و آینده نگری؛

۸. نیاز به اعتقاد و ایمان (اندیشه های دینی، مذهبی، عقیدتی و فلسفی)؛

۹. نیاز به احساس استقلال با لحاظ محدودیت های عقلی و منطقی؛

۱۰. نیاز به احساس بلوغ و توانایی و کمال در بین اطرافیان و شکوفایی.

➤ وظایف خانواده در پیشگیری از آسیب ها
اولین نهادی که فرد در آن قرار می گیرد و بالطبع از آن اثر می پذیرد، خانواده است و این خانواده اثرات اساسی در فرهنگ سازی و پیشگیری از انحرافات نوجوانان و جوانان دارد.

ایجاد محیط و بستر مناسب و سازگار در خانواده؛ التزام و پایبند بودن عملی پدر و مادر و حتی دیگر منسوبین درجه یک فرد به آموزه های دینی با نگرش به ایجاد اعتقاد عمیق دینی فرزندان از کودکی؛ درک متقابل فرزندان و پدر و مادر از یکدیگر که موجب ایجاد بستری مناسب برای احساس آرامش و امنیت روحی - روانی فرد می شود؛ برطرف کردن نیازهای مادی نوجوان و جوان به فراخور حال و یا ایجاد روحیه ی پذیرش موقعیت اقتصادی خانواده در اجتماع؛ ایجاد رابطه ی مبتنی بر دوستی و رفاقت با فرزند برای ایجاد ارتباط مؤثر فرزند و انتقال نیازها و احساسات خود به والدین؛ توجه به نیازهای روحی، روانی، شخصیتی و عاطفی کودکان و نوجوانان برای ایجاد فضای مطلوب و آرام در خانه و خانواده؛ پر کردن اوقات فراغت فرد با نگاه به توانایی ها و خواسته و مطلوبات طبیعی و منطقی کودک یا نوجوان و جوان؛ اشراف نامحسوس بر وضعیت فرزند و مراقبت در رفتار و اعمال فرزند با توجه به حرمت ها و حساسیت های او و نادیده نگرفتن آزادی های احساسی وی و لزوم شناخت افراد مورد ارتباط با فرزند؛ توجه به شناخت و یا کمک به انتخاب دوست با دادن اطلاعات لازم و آماده سازی روحی و فکری فرزندان بر خطر انتخاب دوست و رفیق نامناسب.

➤ وظایف دیگر نهادها

غیر از خانواده، مدرسه و سایر نهادهای اجتماعی و حاکمیتی مانند آموزش و پرورش، صداوسیما، نیروهای انتظامی و امنیتی، وزارتخانه‌هایی مانند ارشاد اسلامی، سازمان‌هایی همچون بهزیستی، یا حتی مجلس و قوه قضاییه، هرکدام در نوع خود وظایفی در این ارتباط دارند.

برقراری ارتباط کارساز فی‌مابین والدین با مربیان و خودداری از واگذاری امور تربیتی بچه‌ها، تنها به مدرسه یا خانواده؛ راه‌اندازی اماکن مشاوره‌ی اثرگذار در محلات و مراکز آموزشی؛ جدی گرفتن موضوع فرار از تحصیل یا انتخاب تنبیه اخراج برای دانش آموزان و دانشجویان و اطلاع‌رسانی مناسب و به‌هنگام خانواده یا مدرسه؛ آموزش نیروهای مرتبط با انتظام اجتماع برای شناسایی مشکلات و نحوه‌ی برخورد با آن‌ها؛ در نظر گرفتن لزوم توجه به عفت عمومی و مجازات مفسدین در منظر عموم برای تذییر دیگران؛ متعادل ساختن فضای آرام اجتماعی با تکیه بر حرمت‌های فردی و اجتماعی؛ ایجاد بسترهای مناسب امنیتی از قبیل امنیت آتیه‌ی شغلی، حرفه‌ای، اقتصادی و... با در نظر گرفتن اولویت شغل برای آحاد جامعه؛ ایجاد جاذبه و تقویت روحیه‌ی کار در شهرهای کوچک با رویکرد بازدارندگی از مشاغل گذری و کاذب که موجب هجوم به کلان‌شهرها شده است؛ برپایی و فعال نگه‌داشتن مراکز برای ورزش، تفریح، مشاوره و آموزش مهارت‌های زندگی با توجه به اثر این کنش بر پر کردن اوقات فراغت؛ راه‌اندازی مراکز ارائه‌ی تسهیلات مالی و اعتباری ازدواج یا مسکن و البته اشتغال؛ تحت پوشش قرار دادن جوانان در قالب‌های حمایت بیمه‌ای و تأمین اجتماعی؛ آماده‌سازی زندانیان برای بازگشت سالم به جامعه و ایجاد زمینه‌های پذیرش آنان در بین مردم.

۵. جمع بندی

در عصر کنونی اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه‌ی افکار و اندیشه‌های بشری محسوب می‌شود به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده‌ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه‌ی نخست اولویت قرار دارد. پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان بسیار مهم می‌باشد و برای جلوگیری از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، والدین باید تا حدودی به فناوری‌های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می‌شود. لذا، چنانچه خانواده‌ها نسبت به شیوه‌های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرائم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می‌آید.

۶. منابع

۱. موسویان، مرتضی، (۱۳۹۵). همایش فرصت‌های سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار در فناوری اطلاعات و ارتباطات. سامانه تعاملی گرداب.
۲. اکبری، ابوالقاسم؛ اکبری، مینا. (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات رشد و توسعه.
۳. صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۶). بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۴. زنجانی زاده، هما. (۱۳۸۴). بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانوادگی در بین دانش آموزان. مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران. دوره ششم. شماره ۲.

۵. رحیمی، محمد. (۱۳۹۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی؛ مطالعه موردی شهر خلخال. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

۱. Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (۲۰۰۷), "Social network sites: definition, history, and scholarship", *Journal of Computer-Mediated Communication*, ۱۳(۱): ۲۱۰-۲۳۰
۲. Pempek, T., & et al. (۲۰۰۹), "College students' social networking experiences on Facebook", *Journal of Applied Developmental Psychology*, ۳۰: ۲۲۷-۲۳۸

